

Hvitt gull fra Norges tak

Forfatter

Erling Mysen, Organisasjonsnavn

Fornavn Etternavn, Organisasjonsnavn

Sammendrag

Norsk geitmelkproduksjon har vært gjennom en stor forvandling. Kirsti Skrattegard og Morten Risvang i Ål, Hallingdal er blant de som lykkes godt med produksjon. Dekningsbidrag før tilskudd er nesten det dobbelte av en gjennomsnittsbetsetning.

Publisert

2018

Referanse

Sau og Geit Nr. 4/2018

Utskriftsdato

26.04.2024 www.fag.nsg.no

Hvitt gull fra Norges tak

Norsk geitmelkproduksjon har vært gjennom en stor forvandling. Kirsti Skrattegard og Morten Risvang i Ål, Hallingdal er blant de som lykkes godt med produksjon. Dekningsbidrag før tilskudd er nesten det dobbelte av en gjennomsnittsbetsetning.

Tekst og foto: Erling Mysen

Vi er i setergrenda Vallo ved Buvatn øverst i Hallingdalen. Klokka har ennå ikke passert 06.00. Sola titter snart inn fjøsdøra over Reineskarvet i nord. Mot sør bader snødekte Hallingskarvet (1 933 moh.) seg i morgensola. Geitene ligger klar inne i fjøset.

– De kan gå fritt ut og inn. De pleier være ute i finvær, men av en eller annen grunn ikke i dag, sier Kirsti Skrattegard. En rekke bøtter fylles opp med passende mengde kraftfôr til 12 geiter. Spenefettboksen med solkrem og bivoks settes fram. Snart er de første 12 geitene sluppet inn til melking. Arbeidet glir inn i en egen rolig men effektiv rytme. Kirsti vasker jurene, setter på melkeorganene og avslutter med

en runde spenefett. Og vips står de neste 12 klar til melking.

– I dag blir det varmere enn det var noen gang i fjor sommer, smiler bonden fra Ål. Hver sommer siden 1988 har hun flyttet til fjells med geitene. Men det har aldri skjedd så tidlig som i år. Allerede 6. juni kom geitene, Kirsti og hunden Kira, til Vallo – 1 100 meter over havet.

Nytt fjøs og killingsnapping

Det ble tidlig klart at Kirsti skulle bli bonde og melkeprodusent. Allerede som 24-åring tok hun over etter å ha vært gjennom landbruksskole og 2-årig landbruksøkonomiutdanning i Bø. Hun startet med en betsetning på 5 kyr og 80

geiter. Slik fortsatte hun også i flere år. Men Kirsti så fordelen i å spesialisere seg enten på ku eller geit.

– Først var tanken å satse på ku i samdrift. Men jeg fant ut at det var geita som best utnyttet ressursene på gården. Det er best å satse på en produksjon hvor en får utnyttet både gårdens og egne ressurser best mulig, anbefaler Kirsti.

Hun vekslet dermed kumelk-kvota til geitemelk. Noen år seinere startet planlegging av nytt geitefjøs. Kirsti reiste mye rundt for å se, også til betsetninger i Nord-Norge. Og årsskiftet 2010/11 stod nytt geitefjøs til 6,5 millioner klart nede på gården i Ål. Denne vinteren startet også sanering av betsetningen.

Renovert sommerfjøs

– Det var en slitsom tid som jeg ikke ønsker om igjen. Vi var i fjøset 24 timer i døgnet og snappet geitekillingene fra mora før de traff gulvet, forteller Kirsti. Killingene ble så flyttet til nyfjøset og alet opp med kumelk.

Sommeren 2012 flyttet en helt ny generasjon geiter på fjellet for første gang. Da hadde også det enkle sommerfjøset blitt renovert etter at all innredning var skiftet ut.

– Sommeren 2012 var annerledes. Geitene hadde ikke vært på fjellet før. Ingen tok føringen. De stakk av i ulike retninger, forteller Kirsti.

Men saneringen mot sykdommene CAE, paratuberkulose og byllesyke gikk over all forventning både for Kirsti og egentlig hele geite-Norge.

Nydyrking, jordleie og förmangel

Det er to nabogårder med navn Skrattegard i Ål. Kirsti holder til på den ene og leier den andre. Hun og samboer Morten Risvang har lagt ny jord under plogen. De dyrket opp 22 dekar i 2017 og ytterligere ca. 10 dekar i år slik at fulldyrka areal nå kommer opp i 179 da. I tillegg er beitearealet på 144 da. Og alt areal finnes innenfor noen hundre meter.

– Det er jeg veldig glad for. Veldig mange gårder sliter med at mye av arealet er langt fra gården. Jordleia kan være rimelig, men det er tungvint og en har ofte dårlig betalt for å kjøre ei mil eller

Kirsti trives med seterlivet.

mer for å høste gras, mener hallingdal-bonden.

Hun har jobbet som regnskapsfører vinterstid og sett mange landbruksregnskap. Kirsti tror at kort vei til arealet en høster er et godt grunnlag for ei bra bunnlinje i regnskapet. Hun anbefaler dessuten heller å ha litt færre dyr enn arealgrunnlaget enn det motsatte. Normalt selger bøndene fra Ål noe grovfôr. Men i år ga førsteslåtten kun halv avling og det kan vise seg å bli förmangel.

Franske damer og god hygiene

Skrattegard er blant landets 58 avlsbesetninger på geit. I år skal to bukker fra Skrattegard inn som nye avlsbukker i NSG. Også i fjor fikk de inn 2 avlsbukker.

– Skrattegard gjør en svært god jobb og har en besetning med høy avlsverdi. De er ofte med blant de som får inn avlsbukker. Siste år var det kun 10 bukker som kom gjennom dette nåløyet, forklarer avlssjef Thor Blichfeldt. ►

Foto: Kirsti Skrattegard

– I tillegg tas sæd inn fra franske geitebukker som brukes i avlsbesetningene. En av de to avlsbukkene fra Skrattegard har delvis fransk avstamming. Fransk avlsmateriale kjennetegnes med høyreiste geiter – gjerne med svart eller brunt ragg.

Totalt pleier Skrattegard årlig å sette på om lag 50 killinger. Det er flere årsaker til at geitene sjaltes ut, men høyt celletall i melka er viktigste årsak.

– Vi skal levere elitemelk. Det betyr fokus på lavt celletall og en må satse på geitene som klarer kravet, sier Kirsti.

Opptatt av rask avlsframgang

I tillegg til et godt og inspirerende geitemiljø i Ål og Hol mener geitebonden på Skrattegard at fokus på avl, avdrått og avling er nøkkelen for å lykkes som geitebonde. Kirsti har en avlsbesetning der avlsnivået ligger ca. 15 indekspoeng over snittbesetningen. Generelt vil høy avlsverdi bidra økonomisk gjennom høy avdrått. To bukker til semin gir dessuten en bonus på ca. 20 000 kr i regnskapet. For alle med geit har saneringen mot sykdom og målrettet satsing på avl gitt et løft siden årtusenskiftet. – Det er noe helt annet å være geitmelkprodusent i dag enn da jeg startet, forklarer bonden fra Ål. Et eksempel er den tidligere «beske» smaken på melka. Her er en genfeil avlet bort og hvit geitost blir stadig mer populært hos forbrukere.

MORGENMJØLKING: Klokka har såvidt passert 6 når morgensola titter over Reineskarvet og inn fjøsdøra der Kirsti er i full gang med arbeidet.

Stølen Vallo ligger flott til mellom Hallingskarvet og Reineskarvet – ikke langt fra Ljungsdalshytta til DNT.

– Vi inseminerer en relativt stor andel av killingene, selv om disse har en usikker avlsverdi. Det vil forhåpentligvis gi en raskere avlsframgang. Og noen av de unge geitene vil kunne bli bukkemødre, forklarer Kirsti.

Generelt i avlsarbeidet legger Skrattegard stor vekt på delindeksene for PLF (innhold av protein, laktose og fett).

Optimaliserer føring

– Tørrstoffinnhold gir stor variasjon i melkepris, men kan økes både ved avl og føring, forklarer Kirsti. Hun er nøye med å ta grovfôrprøver og finne rett kraftfôr til geitene. Generelt er bøndene på Skrattegard blitt mye mer nøye med rutinene rundt melking og føring av geitene enn de var tidligere. Kirsti har de seinere årene jobbet mindre og mindre som regnskapsfører i vinterhalvåret. I stedet har mjølkeproduksjonen økt gjennom kvoteleie.

– Det tar en time å kjøre ned til bygda fra fjellet. Det blir eventuelt to timer i bil på en dag. Jeg pleier å samle opp slik at jeg er nede i bygda og gården en gang i uka, sier Kirsti.

Slåtten er det samboer Morten Risvang som tar seg av. Det vil si Morten slår graset og pressing leies inn. Skrattegard satser på rundballer. Og i føringa blander de baller fra første og annen slåtten.

Skrattegard har renovert både fjøset hjemme på gården nede i Ål og sommerfjøset på setra på Vallo. Dette gir noe større faste kostnader i forhold til gjennomsnittsbruket. På fjellet har de Delaval mjølkeanlegg og 1x12 melkestall med kaskadefront. I nyfjøset på gården har de 2x12 stall og samme front.

Fiske mellom fjøsstell

På stølen har Kirsti både internett og PC. Hun har ei utleiehytte til (fiske)turister og det er fin ørret i Buvatn. Ut over sommeren setter Kirsti opp til 25 garn på kveldstid. Dette pleier resultere i omkring 500 kg fisk til rakfiskproduksjon. Dessuten kjøpes det inn ørret til foredling fra andre. Rakfisken omsettes i november/desember gjennom firmaet Skarvheimen Fjellfisk DA der Kirsti er deleier.

– Satsing på fisk passer greit sammen med geit. Vi har litt ledig tid om høsten, forklarer Kirsti. Geitene melkes fram til kvoten er full i september, mens kjeing skjer i januar. Det er geita som har hovedfokus og bærer økonomien på gården. Men også et kraftverk og skogen er viktige ressurser. – Driver du en gård må du tenke langsiktig og ha orden i både fjøs og papirer, avslutter Skrattegard.

Dobbelt dekningsbidrag

Vi har sammenlignet Skrattegard sine produksjons-/regnskapstall med tilsvarende i geitekontrollen og NIBIO sine driftsgranskinger. Skrattegard har noe mer areal og geiter enn snittbruket vi sammenligner med (i tallene regnes beiteareal som halvt areal). Besetningen skiller seg ut med ca. 20 % høyere avdrått pr. geit. En årsak er trolig at 1. gangskjeere melker ca. 800 liter. Det er 40 % mer enn snittet i geitekontrollen.

– Det er viktig med et godt oppdrett av livkjea. Det gir mer mjølk 1. året, forklarer Kirsti Skrattegard.

Bukkekie blir kjøtt

Og Skrattegard aler opp og selger rundt 200 kje når de er 6-8 uker gamle til en lokal kjøttbedrift.

– Vi tjener ikke mye på dette, men får tilfredsstillende betaling. Slaktetilskudd gjør at kjeoppdrett kan være lønnsomt, opplyser Kirsti.

Nesten dobbelt DB (men store faste kostnader)

For totaløkonomien er tilskudd i geitmelkproduksjon avgjørende, men det er mest interessant å sammenligne tall uten å ta med tilskuddet. I sum ender inntektene pr. geit fra gården i Ål ca. 50 prosent over snittbruket. Men da er også variable kostnader høyere – men bare 25 prosent høyere. Skrattegard bruker mer til kraftfôr. En forklaring er trolig mye bruk av melkeerstatning (melkeerstatning er iberegnet i kraftförtallene). Skrattegard bruker også mer penger til såvarer og veterinær.

– Hva som lønner seg med kraftfôrforbruk vil variere fra gård til gård. For en

besetning med færre geiter vil kanskje mindre kraftfôr og lavere avdrått være mest lønnsomt, tror Skrattegard. Dekningsbidrag pr. geit uten tilskudd ender på ca. 5 000 kr hos bruket i Ål. Det er nesten det dobbelte av gjennomsnittsbruket. Nå blir faste kostnader (ikke i tabellen) noe høyere hos

Skrattegard enn på snittbruket. Årsaken er mer maskinkostnader, nye bygninger og mer kvoteleie. Det drar opp de faste kostnadene. Halve gevinsten i høyere dekningsbidrag forsvinner faktisk i større faste kostnader. Men dette vurderes til å være greit når hovedårsakene er nytt fjøs og nydyrking.

Dekningsbidrag Geit

Regnskapstall Skrattegard og sammenligningsbruk

	Skrattegard Ål, Buskerud	Skrattegard Ål, Buskerud	Norge Nibio+ Geitekontrollen
	2017	2016	2016
Jordbruksareal da (beite teller halvt areal)	241	241	185
Herav leid da	109	109	105
Antall geiter (årsgeiter)	152	150	133
Melk pr. geit og år	879	892	732
Melkekvote	122000	122000	90000
Melkeleveranse	117300	118500	91100
Avregningspris pr. liter m/tilskudd	10,77	10,66	10,17
Sum PLF (protein, fett og laktose)	12,65	12,44	12,09
Elitemjolk %	100	100	89
Alder 1 gangskjeing, dager	367	372	394
Antall utrangerte geiter %	33	30	28
Antall beitedager	112	116	118

Inntekter og dekningsbidrag

Tall pr. geit i kr

Inntekter pr. v.f. geit eksl. tilskudd, kr	8 382	7 733	5 211
Inntekter pr. v.f. geit med tilskudd, kr	8 382	13 908	11 872
Tilskudd pr. v.f. geit, kr	-	6 360	6 662
Variable kostnad pr. v.f. geit, kr	3 296	3 200	2 617
Før andel av variable kostnad, %	65	68	68
Kg kraftfôr pr. 100 kg melk	38	36	36
DB pr. v.f. geit, kr uten tilskudd, kr	11 276	4 533	2 594
DB pr. v.f. geit, inkl. tilskudd, kr	11 276	10 893	9 256

Inntekter totalt i kr

Salg melk	909000	896000	614000
Salg kjøtt/livdyr/statusendringer	227000	94000	35000
Salg grovfôr/planteprodukter/beholdn.endringer	23000	3000	9000
Tilskudd sau+areal+beite (minus avløsertilsk.)	USANN	954000	886000
Andre inntekter (snøbrøyting mm.)	115000	167000	35000
Sum inntekter	1274000	2114000	1579000

Variable kostnader

Såvarer	7000	7000	2000
Gjødsel, kalk	37000	37000	35000
Konservering, emballasje	7000	7000	4000
Kraftfôr, annet fôr,	327000	328000	235000
Medisin, veterinær, annet husdyr	101000	82000	21000
Innkjøp dyr			6000
Andre forbruksartikler	8000	5000	35000
Renter variable kostnader, 3%	14000	14000	10000
Sum variable kostnader	501000	480000	348000
Sum Dekningsbidrag i kr	1714000	1634000	1231000

